

ภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา
เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนสอนของครู
School Administrators Kalayanamitra Leadership
for Development of Teachers Instruction

เหมม ทองชัย*

Hmam Thongchai

สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์**

Supaporn Tungdamnernsawad

ศิโรจน์ ผลพันธิน***

Siroj Polpuntin

สุขุม เฉลยทรัพย์****

Sukhum Chaleysub

หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Doctor of Education, Program in Educational Leadership Suan Dusit University, Thailand

E-mail : ying_stang@hotmail.com

Received: April 20, 2021

Revised: December 2, 2021

Accepted: December 3, 2021

บทคัดย่อ

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษามีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนของครูซึ่งส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้ภาวะผู้นำในการสร้างแรงบันดาลใจให้ครูได้พัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพเพื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของนักเรียน ภาวะผู้นำที่ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำมาใช้เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู คือ ภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้า ซึ่งภาวะผู้นำดังกล่าวมีลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ พระพุทธเจ้าทรงมีจุดมุ่งหมายการนำที่ชัดเจน คือ การนำมวลมนุษยชาติให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยการทำหน้าที่นำในลักษณะของกัลยาณมิตรโดยการเป็นผู้บอกทางให้มวลมนุษยชาติเดินไปสู่จุดหมาย คือ การพ้นทุกข์ด้วยตัวเอง พร้อมทั้งใช้พลังศรัทธาในการนำทั้งพลังศรัทธาที่พระพุทธเจ้ามีต่อมวลมนุษยชาติและพลังศรัทธาที่มวลมนุษยชาติมีต่อพระพุทธเจ้าและในฐานะกัลยาณมิตรพระพุทธเจ้าทรงช่วยให้มวลมนุษยชาติได้เรียนรู้และฝึกฝนตนเองจนสามารถก้าวพ้นจากความทุกข์ ด้วยคุณธรรมที่อยู่ในตัวของพระพุทธเจ้า ๒ ประการ คือ สัมปยุตธรรม

* ผศ.ดร.เหมม ทองชัย Assist.Prof.Dr.Hmam Thongchai

** ผศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ Assist.Prof.Dr.Supaporn Tungdamnernsawad

*** รศ.ดร.ศิโรจน์ ผลพันธิน Assoc.Prof.Dr.Siroj Polpuntin

**** รศ.ดร.สุขุม เฉลยทรัพย์ Assoc.Prof.Dr.Sukhum Chaleysub

และกัลยาณมิตรธรรม หากผู้บริหารสถานศึกษาต้องการนำภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้ามาใช้เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูก็ต้องดำเนินตามแบบอย่างของพระพุทธเจ้า ด้วยการพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติของกัลยาณมิตรก่อนเป็นเบื้องต้น คือ การพัฒนาตนเองให้เป็นผู้นำด้านการเรียนการสอนที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านการเรียนการสอนอันเกิดจากการปฏิบัติจริงจนสามารถให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ และเป็นแบบอย่างในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูได้จริง ต่อจากนั้นจึงดำเนินการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูด้วยการใช้ภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้า คือ ต้องกำหนดจุดหมายในการนำที่ชัดเจนซึ่งในที่นี้คือการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู พร้อมบอกวิธีการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนซึ่งเป็นวิธีการที่ผู้บริหารสถานศึกษาเคยใช้อย่างได้ผลมาแล้ว ให้ครูได้ถือปฏิบัติโดยทั่วกัน และผู้บริหารสถานศึกษาใช้พลังศรัทธาในการนำทั้งพลังศรัทธาที่ผู้บริหารสถานศึกษามีต่อครูและพลังศรัทธาที่ครูมีต่อผู้บริหารสถานศึกษา อีกทั้งผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องทำหน้าที่ของกัลยาณมิตร คือ การช่วยให้ครูได้เรียนรู้และพัฒนาการจัดการเรียนการสอนด้วยตัวของครูเองจนประสบความสำเร็จตามที่ผู้บริหารสถานศึกษาได้แนะแนวทางเอาไว้โดยอาศัยหลักธรรมที่มีอยู่ในตัวของผู้บริหารสถานศึกษา ๒ ประการ คือ สัพปุริสธรรมและกัลยาณมิตรธรรม

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ; กัลยาณมิตร; ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

School administrators leadership influences teachers instructional efficiency, which also results in pupils' learning. So, administrators should use their leadership to inspire the teachers under their supervision, to develop the instructional efficiency for pupils' efficient learning. The leadership which administrators should use for teachers' development is Kalayanamitra leadership, or the friendly leadership as Lord Buddha's one. This kind of leadership has some significant features, as follows. First, Lord Buddha had a clear objective of his leadership. He would like to lead human beings to get out of suffering, by performing his duty as a good friend, directing human beings to the destination, namely being freed from suffering, by themselves, with faiths. The faiths mentioned here were the one Lord Buddha had in human beings and the one human beings had in him. As a good friend, Lord Buddha helped human beings to learn and train themselves to get out of suffering with the two virtues he possessed, Sappurisa-dhamma and Kalyanamitra-dhamma. If school administrators would like to apply Lord Buddha's Kalyanamitra leadership with teachers' instructional development, they must first follow Lord Buddha's performance, by developing their qualification of

being good friends. Namely, the administrators should develop themselves as the leaders of instruction with knowledge and expertise as a result of their real practice. Then, they can provide teachers with advice and help and can really perform as the good models for the teachers' instructional development. Beside the administrators can show the teachers the way to improve the instruction, which they have successfully implemented, as good guideline. In addition, the administrators should also make use of both kinds of faiths, the one they have in teachers and the one teachers have in them. The administrators should also perform their duties as good friends to teacher, by helping the teachers to learn and improve their instruction on their own until they get successful, as guided by the administrators, with the two virtues the administrators have, Sappurisa-dhamma and Kalyanamitra-dhamma

Keyword: Leadership; Kalyanamitra; School Administrators

บทนำ

ในวงการบริหารการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกาต่างยอมรับกันตลอดมาว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษามีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน โดยผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวส่งผ่านทางการจัดการเรียนการสอนของครู ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องใช้ภาวะผู้นำในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้การเรียนรู้ของนักเรียนมีประสิทธิภาพด้วยและเพื่อให้การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูประสบความสำเร็จผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นผู้นำทางการเรียนการสอนที่มีความเชี่ยวชาญในการจัดการเรียนสอนจากประสบการณ์จริง ในทางปฏิบัติและนำเอาประสบการณ์ดังกล่าวมาเป็นต้นแบบในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูและในฐานะผู้นำทางการเรียนการสอนผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องสนับสนุนและส่งเสริมให้ครูได้วางแผนในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของตนเองอย่างต่อเนื่อง รวมถึงดำเนินการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนของครูอย่างเป็นระบบและเที่ยงธรรม และร่วมปรึกษารื้ออย่างใกล้ชิดด้วยบรรยากาศแห่งความเป็นมิตร เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งจะต้องดำเนินการสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ และเสริมสร้างบรรยากาศของสถานศึกษาให้เชื่อต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู^๑ นอกจากนี้ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมุ่งพัฒนาครูให้เป็นผู้นำในการจัดการเรียนการสอน โดยตัวผู้บริหารสถานศึกษาเองทำบทบาทในฐานะผู้นำของครูอีกทอดหนึ่งด้วย^๒

^๑ Halverson, R. & Dikkers, S., **Formative Leadership for Learning**, (2012), pp. 3-28.

^๒ Ash, R. & Persall, M., **The Principal as Chief of Learning Officer : Developing Teacher Leader**, (1999), pp. 15-22.

สำหรับในวงการบริหารการศึกษาของประเทศไทยก็เป็นที่ยอมรับว่าภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษามีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนโดยผ่านทางจัดการเรียนการสอนของครู^{๑)} ผู้บริหารสถานศึกษา จึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ส่งผลต่อไปยังประสิทธิภาพในการเรียนของนักเรียนสิ่งแรกสุดที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องทำให้การจัดการเรียนการสอนของครูประสบผลสำเร็จคือต้องพัฒนาตนเองให้เป็นผู้นำด้านการเรียนการสอนที่มีความเชี่ยวชาญในการจัดการเรียนสอนจนสามารถเป็นแบบอย่างให้กับครูได้และต้องพัฒนาครูให้เป็นผู้นำทางการเรียนการสอนเช่นเดียวกับผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อให้ครูสามารถพัฒนาการเรียนรู้นักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๒)} และในฐานะผู้นำทางการเรียนการสอน ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องทำบทบาทต่าง ๆ เพื่อช่วยในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูได้แก่การกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูไว้อย่างชัดเจนเพื่อนำไปสู่การเรียนการสอนที่เป็นเลิศตามมาตรฐานวิชาชีพและส่งเสริมให้ครูได้วางแผนพัฒนาการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบการส่งเสริมให้มีครูต้นแบบเพื่อช่วยพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูการสร้างเครือข่ายของครูให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นให้ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และเพื่อช่วยพัฒนาการจัดการเรียนการสอนรวมทั้งการกำกับดูแลการจัดการเรียนการสอนของครูอย่างเป็นระบบ^{๓)} การประสานการบริหารหลักสูตรและการเรียนการสอนร่วมกับครูอย่างใกล้ชิดและติดตามความก้าวหน้าการจัดการเรียนการสอนของครูและการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอส่งเสริมให้สถานศึกษามีทรัพยากรและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูและกำหนดเป้าหมายคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของครูไว้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งสื่อสารให้ครูได้รับรู้โดยทั่วกัน^{๔)} สำหรับภาวะผู้นำที่ผู้บริหารสถานศึกษา

^{๑)} ประทิน พันธา, “ภาวะผู้นำทางวิชาการกับการบริหารกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” วารสารการบริหารการศึกษา มศว, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒๖ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๕.; เสกสรรค์ สมศรี, “การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำแบบรับใช้ของผู้บริหารสถานศึกษาคาทอลิก สังกัดสังฆมณฑลอุบลราชธานี”. วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๓๑๗.

^{๒)} ประทิน พันธา, อ่างแล้ว หน้า ๖.; สมศรี พิมพ์พิพัฒน์. “การบริหารเพื่อความเป็นเลิศของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดกรุงเทพมหานคร”, วารสารบริหารการศึกษา มศว, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒๖ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๔๕-๔๖.

^{๓)} ฉัฐมณฑน พักแยม, “รูปแบบภาวะผู้นำทางวิชาการที่มีประสิทธิผลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี” วารสารบริหารศึกษามศว, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒๖ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๑๓๖ ; อัมภาพรณ ตันตินากรกุล, “ภาวะผู้นำทางการเรียนการสอนของผู้บริหารโรงเรียนในศตวรรษที่ ๒๑”.วารสารวิจัยและพัฒนาหลักสูตรมศว. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๕) : ๑๖.

^{๔)} บรรพต รุ่งเจนทร์, “ภาวะผู้นำทางการเรียนการสอนที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในสถานศึกษา สังกัดองค์กรบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา”, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๕) : ๑๕๔-๑๕๖ ; อัมภาพรณ ตันตินากรกุล, อ่างแล้ว หน้า ๑๗; อภิชนา พูลโภคผล, “ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสังฆมณฑลราชบุรี”, วารสารวิชาการวิทยาลัยแสงธรรม, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๑๐๗.

นำมาใช้เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพได้แก่การสร้างขวัญกำลังใจและการสร้างแรงบันดาลใจให้ครูได้พัฒนาการจัดการเรียนการสอนอย่างเต็มศักยภาพ การวิเคราะห์ปัญหาและแก้ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนร่วมกับครูอย่างใกล้ชิดด้วยบรรยากาศที่เป็นมิตรการติดตามช่วยเหลือครูให้สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยการเป็นผู้สอนงานและเป็นพี่เลี้ยง^๗ การมีวิสัยทัศน์ ที่ชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู การมุ่งพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูอย่างต่อเนื่องและการเสริมพลังให้ครูในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนด้วยการให้ความรักความไว้วางใจและการวางตนเป็นกัลยาณมิตรกับครู^๘ รวมทั้งพร้อมที่จะรับฟังปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนของครูด้วยความอดทนไม่แสดงอาการเบื่อหน่ายหงุดหงิดรำคาญใจ^๙ และการส่งเสริมให้ครูได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมั่นคงในอาชีพและยืนหยัดในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของตนอย่างต่อเนื่อง^{๑๐}

จากข้อมูลต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วสามารถสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษามีอิทธิพลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนของครู ซึ่งส่งผลต่อไปยังผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้ภาวะผู้นำในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพเพื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของนักเรียน และเพื่อให้สามารถดำเนินการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูให้เกิดผลสำเร็จ ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นผู้บังคับบัญชาการเรียนการสอน คือต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านการเรียนการสอนอย่างแท้จริง จนสามารถเป็นต้นแบบที่ดีในการเรียนการสอนให้แก่ครูจนครูเกิดความศรัทธาและเกิดแรงบันดาลใจในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพเช่นเดียวกับผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นต้นแบบ และในฐานะที่เป็นผู้บังคับบัญชาการเรียนการสอน ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องทำบทบาทต่าง ๆ เพื่อช่วยในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู ซึ่งในการทำบทบาทต่าง ๆ ดังกล่าวผู้บริหารสถานศึกษาต้องใช้ภาวะผู้นำในลักษณะของการเป็นผู้ช่วยหรือแนะนำ ชี้ช่องทาง สนับสนุน และการเสริมพลังอำนาจให้แก่ครู เพื่อให้ครูได้พัฒนาการจัดการเรียนการสอนอย่างเต็มศักยภาพด้วยการให้ความรัก ความไว้วางใจแก่ครูในบรรยากาศ

^๗ ฉันทมณฑล ฟิงแยม, อ้างแล้ว หน้า ๑๗.

^๘ เกรียงไกร จ่างง, “ภาวะผู้นำแบบรับใช้ของผู้บริหารที่ส่งผลต่อความเป็นเลิศของโรงเรียนคาทอลิก สังกัดสังฆมณฑลนครราชสีมา”. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙): ๑๕๐-๑๕๑. เสกสรรค์ สมศรี, อ้างแล้ว หน้า ๓๑๘.

^๙ สนธิชัย ระเบียบศรี, “คุณลักษณะผู้นำแบบกัลยาณมิตรของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ของครูผู้สอนโรงเรียนเครือข่าย ๕๘ สังกัดกรุงเทพมหานคร” วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษา (มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๔), หน้า ๖๙.

^{๑๐} ภัทรกร วงศ์สกุล, “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับประสิทธิผลของการบริหารโรงเรียน, วิทยานิพนธ์, (มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๕), หน้า ๓๙-๔๐.

ของความเป็นมิตร ซึ่งภาวะผู้นำในลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้า ดังนั้น ถ้าผู้บริหารสถานศึกษานำเอาภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้ามาใช้เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูจึงเป็นการสมควรอย่างยิ่ง

ในบทความนี้จะนำเสนอสาระสำคัญ ๒ ประการ คือ ประการแรกกล่าวถึงภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้า และประการที่สองจะกล่าวถึงการนำภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้ามาใช้เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

ภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงมีพระนามว่า “นายโก” ซึ่งแปลว่า ผู้นำ

พระพุทธเจ้าทรงนำมวลมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์ด้วยการใช้ภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรดังพุทธพจน์ที่ว่า

“เราเป็นกัลยาณมิตรของสัตว์ทั้งหลาย อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตร สัตว์ทั้งหลายก็จะพ้นไปได้จากทุกข์ทั้งปวง”

พุทธพจน์นี้เป็นข้อที่แสดงความเป็นผู้นำ แต่ไม่มีคำว่าผู้นำอยู่ในการตรัสคำนี้ ฟังเข้าใจว่า ความเป็นกัลยาณมิตร คือ ลักษณะสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการนำมวลมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์^{๑๑}

กัลยาณมิตรตามความหมายแนวพุทธ มิได้หมายถึงเพื่อนที่ดีในความหมายสามัญเท่านั้น แต่หมายถึงบุคคลที่เป็นสัตบุรุษ หรือเป็นบัณฑิตที่เพียบพร้อมด้วยภูมิรู้และภูมิธรรมที่พร้อมจะสั่งสอนแนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นได้ดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนธรรมหรือปฏิบัติในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างถูกต้อง และต้องเป็นบุคคลที่ต้องเปี่ยมด้วยคุณธรรม ๒ ประการ คือ กัลยาณมิตรธรรม และสัปปริสธรรม^{๑๒}

ภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้ามีลักษณะสำคัญ ดังที่ท่านพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้^{๑๓}

ประการที่ ๑ พระพุทธเจ้าทรงมีจุดหมายในการนำ คือ การนำมวลมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์ คือ การบรรลุนิพพาน ซึ่งเป็นจุดจบของทุกข์ทั้งปวง เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า ซึ่งจุดหมายดังกล่าวเป็นจุดหมาย

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๖๒๓- ๖๓๓.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ, หน้า ๗-๒๘.

ที่ทรงนำเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น คือ ประโยชน์ของมวลมนุษย์ ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของพระพุทธเจ้าเอง เป็นการนำเพื่อให้ไม่ใช่ นำเพื่อเอา

ประการที่ ๒ ความเป็นผู้นำแบบกัลยาณมิตรของพระพุทธเจ้าแสดงออกในลักษณะของการเป็น ผู้ค้นพบทางที่จะพามวลมนุษย์ให้ก้าวเดินไปสู่จุดหมาย คือ พ้นจากความทุกข์ หรือเข้าสู่นิพพานด้วยตัว ของพระพุทธเจ้าเอง และทรงได้เดินตามทางที่พระองค์ทรงค้นพบจนพ้นทุกข์ คือ เข้าสู่นิพพานได้ จริงแล้ว จึงบอกทางนั้นแก่มวลมนุษย์เพื่อให้เขาเหล่านั้นเดินไปตามทางที่พระองค์ทรงบอกให้เดิน จนสามารถพ้นจากความทุกข์เข้าสู่นิพพานด้วยตัวของมนุษย์เอง การนำในลักษณะนี้พระพุทธเจ้าทรงเป็น เสมือนมัคคุเทศก์ผู้นำทางเพื่อให้ผู้คนเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางได้ด้วยตัวเขาเอง

ทางที่พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เดิน คือ มรรค ๘ หรืออริยมรรค ซึ่งเป็นทางที่ใช้ในการดับสังโยชน์ ซึ่งเป็นกิเลสที่ครอบงำจิตหรือร้อยรัดจิตให้จมอยู่ในกองทุกข์ ๑๐ ประการ ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา

ประการที่ ๓ พระพุทธเจ้าทรงนำมวลมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์ด้วยพลังศรัทธา ทั้งพลังศรัทธาที่ พระพุทธเจ้าทรงมีต่อมวลมนุษย์และพลังศรัทธาที่มวลมนุษย์มีต่อพระพุทธเจ้า

พลังศรัทธาที่พระพุทธเจ้าทรงมีต่อมวลมนุษย์ เกิดจากการที่พระพุทธเจ้าทรงมีความเชื่อมั่นในปัญญา ของมวลมนุษย์ว่า ในเมื่อพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นมนุษย์สามารถบำเพ็ญเพียรจนบรรลุพระโพธิญาณเป็น พระพุทธเจ้าพ้นจากความทุกข์ได้ มนุษย์ทั้งปวงก็สามารถบำเพ็ญเพียรจนล่วงพ้นจากความทุกข์ได้เช่นเดียวกับ พระพุทธเจ้า หากได้เดินบนเส้นทางที่พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เดินอย่างถูกต้องและไม่สิ้นความพยายาม

ส่วนพลังศรัทธาที่มวลมนุษย์มีต่อพระพุทธเจ้านั้นเกิดจากการที่มวลมนุษย์มีความเชื่อมั่นใน พระพุทธเจ้าว่าจะสามารถนำพาพวกเขาให้พ้นจากความทุกข์ได้จริง ด้วยพระคุณ ๓ ประการ ที่มีอยู่ในตัว ของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า พุทธคุณ ๓ ได้แก่

๑. พระปัญญาคุณ คือ พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้แจ้งทั้งทางโลกและทางธรรม รู้การเกิดและการตายของสัตว์โลก รู้การหลุดพ้นจากกิเลสของพระองค์เอง และทรงค้นพบความจริง ๔ ประการ คือ อริยสัจ ๔ ได้แก่ รู้ทุกข์ รู้เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ (สมุทัย) รู้ความดับทุกข์ (นิโรธ) และรู้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ (มรรค มืองค์ ๘)

๒. พระปริสุทธิคุณ คือ พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญเพียรจนบรรลุธรรมและหลุดพ้นจากกิเลส คือ ความอยาก (โลภ) ความเกลียดความไม่พอใจ (โกรธ) และความหลง (โมหะ) ได้อย่างสิ้นเชิง ทรงมีจิตที่ สะอาด บริสุทธิ์ สงบ และผ่องใส

๓. พระกรุณาคุณ คือ พระคุณอันเกิดจากการที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปสั่งสอนประชาชนทุก หมู่เหล่าโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ ภายหลังจากการตรัสรู้โดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากตลอดพระชนม์ชีพ ของพระพุทธเจ้า

ประการที่ ๔ ในฐานะที่เป็นผู้นำแบบกัลยาณมิตร พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ช่วยให้มวลมนุษยชาติได้ศึกษาเรียนรู้ และฝึกฝนตนเองจนกระทั่งเขาสามารถก้าวล่วงความทุกข์ทั้งปวงได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ หมายความว่า ผู้ที่เป็นผู้นำไม่ได้เหยียดหยามใครแก่ผู้อื่นโดยตรง แต่นำในลักษณะของการช่วยให้ผู้อื่นได้ค้นพบ ได้เรียนรู้ และฝึกฝนตนเองจนสามารถพึ่งตนเองได้และช่วยพาตนเองให้พ้นจากปัญหาหรือพ้นจากความทุกข์

ในการช่วยมวลมนุษยชาติได้ศึกษาเรียนรู้และฝึกฝนตนเองนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้คุณธรรม ๒ ประการ ที่มีอยู่ในตัวของพระพุทธเจ้า คือ สปัจริยธรรม และกัลยาณมิตรธรรม เป็นเครื่องช่วยที่สำคัญ

สปัจริยธรรม เป็นองค์ธรรมที่มีอยู่ในตัวของพระพุทธเจ้า ซึ่งจะช่วยให้พระพุทธเจ้าสามารถทำหน้าที่ของผู้นำในฐานะกัลยาณมิตรได้อย่างสมบูรณ์ มี ๗ ประการ ได้แก่

๑. ทรงรู้จุดหมายในการนำ คือ พระพุทธเจ้าทรงรู้ว่า หน้าที่ในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตร คือ การนำมวลมนุษยชาติให้พ้นจากความทุกข์

๒. ทรงรู้หลักการในการนำ คือ ทรงรู้วิธีที่จะทำมวลมนุษยชาติพ้นจากความทุกข์ ซึ่งวิธีที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการทำนั้น เป็นวิธีที่พระพุทธองค์ทรงใช้นำพระพุทธองค์ให้พ้นจากความทุกข์ได้จริง มาแล้ว ซึ่งก็คือ มรรคที่มีองค์ ๘

๓. ทรงรู้ตัวของพระพุทธองค์ คือ ทรงรู้ว่าในฐานะที่พระพุทธองค์ทำหน้าที่ในการนำมวลมนุษยชาตินั้น พระพุทธองค์ต้องเตรียมพระองค์ไว้พร้อมเพื่อจะสามารถนำมวลมนุษยชาติไปสู่จุดหมายได้อย่างแท้จริง

๔. ทรงรู้ประมาณ คือ ทรงรู้จักความพอดี รู้จักขอบเขตขีดขั้นความพอเหมาะที่จะต้องนำในฐานะที่ทรงทำหน้าที่นำมวลมนุษยชาติให้พ้นจากความทุกข์

๕. ทรงรู้จักกาล คือ ทรงรู้จักเวลา เช่น รู้ลำดับ ระยะเวลา จังหวะ ปริมาณและความพอเหมาะของเวลา ว่า เรื่องใด ควรลงมือก่อนหลังอย่างไร เพื่อให้การนำมวลมนุษยชาติให้พ้นจากความทุกข์มีประสิทธิภาพมากที่สุด

๖. ทรงรู้ชุมชน คือ รู้สังคม ตั้งแต่ในขอบเขตที่กว้างขวาง คือ รู้สังคมโลก รู้สังคมของประเทศชาติ ว่าอยู่ในสถานการณ์ อย่างไร มีปัญหาอะไร มีความต้องการอย่างไร โดยเฉพาะถ้าจะช่วยเหลือเขาก็ต้องรู้ปัญหาของเขา รู้ความต้องการของเขา เพื่อจะสามารถช่วยเหลือได้ถูกต้องถูกจุดในฐานะของกัลยาณมิตร

๗. ทรงรู้จักบุคคล คือ ทรงรู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์เป็นอย่างดี และสามารถปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้น อย่างถูกต้องในฐานะผู้นำที่เป็นกัลยาณมิตร

สปัจริยธรรม ๗ ประการนี้ ถ้าใช้กับบุคคลทั่วไป จะเริ่มด้วยการรู้หลักการ แต่สำหรับพระพุทธเจ้า พระเจ้าจักรพรรดิ หรือผู้นำอื่นๆ จะเริ่มต้นด้วย การรู้จุดหมาย^{๑๔}

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ, หน้า ๒๘-๒๙.

ส่วนกัลยาณมิตรธรรม ซึ่งเป็นธรรมสำหรับผู้นำที่เป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ พระพุทธองค์ก็ทรงเปี่ยมด้วยกัลยาณมิตรธรรม ทั้ง ๗ ประการ คือ

๑. พระพุทธเจ้าทรงเป็นที่รักของมวลมนุษย์ เพราะเปี่ยมด้วยพระเมตตา ชวนให้เข้าไปปรึกษาหารือ สอบถาม เรียนธรรม แสวงปัญญาเหมือนนมไม่ใหญ่ที่มองเห็นร่มเงาแต่ไกล แล้วอยากเข้าไปอาศัยหลบร้อนให้สบายใจ

๒. พระพุทธเจ้าทรงเป็นที่เคารพของมวลมนุษย์ เพราะเปี่ยมด้วยคุณความดี มีศีลาจารวัตรงดงาม วางพระองค์สมควรแก่ฐานะ เชื่อถือได้สนิทใจว่าเป็นคนดีจริง ใครอยู่ใกล้แล้วได้รับความอบอุ่นใจมั่นใจ เหมือนบ้านที่สร้างอย่างมั่นคง แข็งแรงทำให้ผู้อาศัยอยู่ในบ้านมีความมั่นคงปลอดภัย

๓. พระพุทธเจ้าทรงเป็นที่ยกย่องของมวลมนุษย์ เพราะเปี่ยมด้วยพระปัญญา เป็นพหูสูต ทรงภูมิรู้ภูมิธรรมรอบด้าน ลึกซึ้ง กว้างขวางอย่างแท้จริง สามารถเป็นแบบอย่างได้ สร้างแรงบันดาลใจให้ผู้คนอยากเจริญรอยตาม ทั้งยังสามารถเอ่ยอ้างถึงความภาคภูมิใจว่าพระพุทธองค์ทรงเชี่ยวชาญปราดเปรื่อง มีความเป็นเลิศทางปัญญาอย่างแท้จริง

๔. พระพุทธเจ้าทรงมีวาทศิลป์ เพราะทรงมีศิลปะในการพูด รู้ว่าพูดอย่างไรจึงจะได้ผล พูดอย่างไรจึงจะสอดคล้องกับสถานการณ์และจิตของบุคคล พูดอย่างไรจึงจะทำให้เรื่องที่พูดแจ่มกระจ่างสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ฟัง รวมทั้งทรงรู้ว่า เมื่อใดควรพูดในเรื่องหนึ่งเรื่องใด

๕. พระพุทธเจ้าทรงมีความสามารถในการฟังอย่างลึกซึ้ง เพราะทรงมีความอดทนเป็นเลิศ พระทัยสงบเย็น ทรงเห็นว่าคำพูดของผู้อื่นเป็นสิ่งที่ควรน้อมใจรับฟังด้วยความเคารพในสิ่งที่ ผู้พูดต้องการจะกล่าว ทรงยินดีรับฟังทัศนคติที่แตกต่างหลากหลายโดยไม่โกรธ ไม่ฉุนเฉียว ไม่หงุดหงิด ไม่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ต่ำต้อยด้อยค่า

๖. พระพุทธเจ้าทรงมีความสามารถในการอธิบายขยายความได้อย่างลึกซึ้ง เพราะพระพุทธเจ้าทรงเปี่ยมด้วยความรอบรู้อย่างสุขุม ลุ่มลึก ทั้งยังมีศิลปะในการอธิบายขยายความเรื่องที่ลึกซึ้งให้เข้าใจง่าย เรื่องที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม รวมทั้งสามารถเชื่อมโยงเรื่องราวจากเรื่องธรรมดาสามัญขึ้นไปหาเรื่องที่ลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไป ได้อย่างเป็นระบบ โดยไม่ชวนให้สับสน ไขว้เขว หรือพันเผื่อ

๗. พระพุทธเจ้าทรงไม่ชักนำในทางที่ผิด เพราะพระพุทธเจ้าทรงเปี่ยมด้วยวิจรรณญาณและความปรารถนาดี ทรงมีแต่พระเมตตาที่มีต่อผู้ที่เข้ามาสนทนาด้วย ทรงปรารถนาให้ผู้คนเหล่านั้นได้รับแต่สิ่งที่ดีงามล้ำเลิศโดยส่วนเดียว

ภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู

การที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะนำเอาภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้ามาใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องทำความเข้าใจความหมายของกัลยาณมิตร และภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้าอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนก่อนเป็นเบื้องต้น

กัลยาณมิตรตามความหมายแนวพุทธ มิได้หมายถึงเพื่อนที่ดีในความหมายสามัญเท่านั้น แต่หมายถึงบุคคลที่เป็นสัตว์บุรุษ หรือเป็นบัณฑิตที่เปี่ยมพร้อมด้วยกัลยาณมิตรธรรม และสัปปริสธรรม ซึ่งเพียบพร้อมด้วยภูมิรู้และภูมิธรรมที่พร้อมจะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ช่วยบอกทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นได้เดินไปตามมรรคาแห่งการฝึกฝนธรรมปฏิบัติตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างถูกต้อง ชัดเจน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกพระองค์ว่าเป็นกัลยาณมิตรผู้นำหมู่วมลมนุษย์ให้พ้นจากทุกข์ด้วยการเป็นผู้ชี้ทางให้มวลมนุษย์ได้เดินทางไปสู่จุดมุ่งหมายคือเข้าสู่นิพพาน ซึ่งพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง โดยทางที่พระพุทธเจ้าทรงบอกให้เดินเป็นทางที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและทดลองเดินตามทางดังกล่าวจนเข้าสู่นิพพาน พ้นจากความทุกข์ได้จริงมาแล้ว ดังนั้น ถ้าจะเป็นผู้นำในฐานะกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้า เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติของกัลยาณมิตรให้ครบถ้วนก่อน คือ การพัฒนาตนเองให้เป็นผู้นำด้านการเรียนการสอนที่มีความรอบรู้ และความเชี่ยวชาญด้านการเรียนการสอน จนมีความพร้อมที่จะแนะนำ ชี้แจง หรือชี้ทางให้แก่ครูเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการเรียนการสอนแก่ครู เพื่อให้ครูได้พัฒนาการจัดการเรียนการสอนของตนให้มีประสิทธิภาพตามคำแนะนำ ชี้แจง หรือตามแบบอย่างของผู้บริหารสถานศึกษา ต่อจากนั้น ผู้บริหารสถานศึกษา จึงจะใช้ภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้ามาใช้เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู ดังนี้

๑. กำหนดจุดจุดหมายของการนำที่ชัดเจน และต้องเป็นประโยชน์ของผู้อื่นไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของผู้บริหารสถานศึกษา

ในกรณีนี้จุดจุดหมายของการนำของผู้บริหารสถานศึกษา คือ พัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู ซึ่งจุดจุดหมายของการนำดังกล่าวเป็นการนำเพื่อประโยชน์ของครู คือ ทำให้ครูสามารถทำการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียน คือ ทำให้ผู้เรียนได้รู้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องกำหนดสภาพของการจัดการเรียนการสอนของครูที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ให้ชัดว่ามีสภาพเป็นอย่างไร มีอะไรเป็นตัวชี้วัด

และต้องสื่อสารให้ครูได้รับรู้กันอย่างทั่วถึง เหมือนอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงนิพพานให้มวลมนุษยชาติได้รับรู้ก่อนลงมือปฏิบัติเพื่อให้บรรลุนิพพาน

๒. ผู้บริหารสถานศึกษาต้องทำหน้าที่นำในฐานะกัลยาณมิตรคือการเป็นผู้บอกทางให้ครูได้เดินทางไปสู่จุดหมาย คือ การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของตนให้มีประสิทธิภาพตามที่กำหนดไว้ในจุดหมาย

ในการบอกทางให้ครูพัฒนาการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องบอกทางตามที่ตนเองได้เคยเดินทางมาแล้ว คือ ทางที่ตนได้เคยพัฒนาการจัดการเรียนการสอนจนเป็นผู้นำด้านการเรียนการสอนด้วยตนเอง ไม่ใช่บอกทางตามทฤษฎีหรือหลักการใด ๆ ที่ผู้บริหารสถานศึกษาไม่เคยเคยถือปฏิบัติมาก่อน แต่บอกจากประสบการณ์จริงที่เคยปฏิบัติจนได้ผลแล้ว เหมือนดังพระพุทธเจ้าบอกมวลมนุษยชาติให้เดินตามอริยมรรค เพื่อบรรลุนิพพาน เหมือนที่พระพุทธเจ้าเคยเดินจนบรรลุนิพพานมาแล้ว

๓. ผู้บริหารสถานศึกษาต้องใช้พลังศรัทธาในการนำพลังศรัทธาที่ผู้บริหารสถานศึกษาใช้ในการนำ มี ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นพลังศรัทธาที่ผู้บริหารสถานศึกษามีต่อครู และส่วนที่เป็นพลังศรัทธาของครูที่มีต่อผู้บริหารสถานศึกษา

พลังศรัทธาที่ผู้บริหารสถานศึกษามีต่อครูเกิดจากการที่ผู้บริหารสถานศึกษามีความตั้งใจและความเพียรพยายามพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูให้ดียิ่งขึ้นด้วยมองเห็นประโยชน์ที่จะเกิดกับครูและนักเรียน ประกอบกับผู้บริหารมีความเชื่อด้วยสุจริตใจว่า ครูทุกคนสามารถพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของตนให้ดีขึ้นได้ภายใต้การให้คำแนะนำ ช่วยเหลือแบบกัลยาณมิตรของผู้บริหารสถานศึกษา

พลังศรัทธาที่ครูมีต่อผู้บริหารสถานศึกษาเกิดจากความเชื่อมั่นของครูว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะสามารถช่วยให้ครูพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้นได้จริง ซึ่งความเชื่อดังกล่าวเกิดจากการที่ผู้บริหารสถานศึกษาได้พัฒนาตนเองจนมีความรู้และความเชี่ยวชาญในกลวิธีต่าง ๆ ที่สามารถทำให้ครูพัฒนาการจัดการเรียนการสอนได้จริงจนเกิดความศรัทธาและเกิดแรงบันดาลใจการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของตนให้ดียิ่งขึ้นตามที่ผู้บริหารสถานศึกษาได้ให้คำแนะนำเอาไว้จนเป็นผลสำเร็จ

๔. ผู้บริหารสถานศึกษาทำหน้าที่นำแบบกัลยาณมิตรด้วยการเป็นผู้สนับสนุนช่วยเหลือให้ครูได้ศึกษา เรียนรู้และพัฒนาตนเองจนกระทั่งสามารถทำการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนได้จริง

ในการทำหน้าที่ช่วยครูให้พัฒนาตนเองจนมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องใช้หลักธรรม ๒ ประการ เป็นเครื่องช่วย คือ สัมปยุตธรรมและกัลยาณมิตรธรรม

สัปปริสธรรม เป็นธรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องพัฒนาตนเองให้มีความรอบรู้ทั้ง ๗ ด้าน เพื่อช่วยให้การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูในฐานะกัลยาณมิตรให้ประสบความสำเร็จ ความรอบรู้ทั้ง ๗ ด้าน ได้แก่

๑. รู้จุดหมาย คือผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรู้ว่าในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูนั้น จุดหมายของการพัฒนาอยู่ที่ใด รู้ว่าการเรียนการสอนที่ดีมีคุณภาพมีคุณลักษณะอย่างไร มีอะไรเป็นตัวกำหนดหรือตัวชี้วัดคุณภาพของการเรียนการสอน เป็นต้น ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องกำหนดให้ชัดเจนและสื่อสารให้ครูได้รับทราบโดยทั่วกัน

๒. รู้หลักการ คือผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรู้ว่าในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นนั้นจะต้องทำอะไร อย่างไรจึงจะช่วยให้ครูสามารถพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของตนให้ดีขึ้น

๓. รู้จักตน คือผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะของกัลยาณมิตรจะต้องเตรียมตนเองอย่างไรเพื่อให้สามารถช่วยเหลือ และทำให้ครูพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น ในการเตรียมตนเองเพื่อช่วยพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูในฐานะกัลยาณมิตร ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้และความเชี่ยวชาญในด้านการเรียนการสอนจากประสบการณ์จริงของตนเองที่เคยทำจนสำเร็จมาแล้ว จึงจะสามารถช่วยพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูได้อย่างเต็มที่และเกิดผลได้จริง ไม่ใช่ไปเรียนรู้จากตำรา ทฤษฎี หรือแหล่งอื่นๆ แล้วเอามาแนะนำ ซึ่งถ้าทำเช่นนั้นจึงจะได้ชื่อว่า นำแบบกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธเจ้าทรงมีพระดำรัสแก่ภิกษุของพระพุทธองค์เสมอว่า ต้องฝึกตนให้สำเร็จก่อนจึงจะบอกคนอื่นให้ฝึกตาม

๔. รู้ประมาณ คือผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรู้ความพอดี และวางตนอย่างพอดี ในฐานะของกัลยาณมิตรเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู รู้ว่าควรดำเนินการอย่างไรจึงจะเหมาะสม เพื่อช่วยให้ครูได้พัฒนาการจัดการเรียนการสอนของตนอย่างมีประสิทธิภาพด้วยบรรยากาศที่อบอุ่น เป็นมิตรระหว่างผู้บริหารสถานศึกษากับครู

๕. รู้กาล คือผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรู้จังหวะเวลาที่เหมาะสมในการช่วยให้ครูพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น รู้ว่าควรทำเรื่องใดเมื่อใดจึงจะเหมาะสมเพื่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีระหว่างผู้บริหารสถานศึกษากับครู

๖. รู้ชุมชน คือผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรู้บริบทของสถานศึกษาที่ตนรับผิดชอบบริหารจัดการอยู่อย่างทั่วถึงและเข้าใจ รู้สภาพความต้องการของกลุ่มครู รู้ทรัพยากรที่ช่วยส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนของครู รู้บรรยากาศขององค์กร เป็นต้น และที่สำคัญก็คือ รู้ว่า สถานศึกษาเป็นชุมชนวิชาการประกอบด้วย บุคลากรที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิหลากหลายสาขา ต้องอยู่ร่วมกันแบบกัลยาณมิตร ไม่ใช่อยู่ร่วมกันในลักษณะของผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหัวหน้ากับลูกน้อง

๗. รู้บุคคล คือผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรู้จักครูทุกคนเป็นอย่างดี ทั้งสภาพความเป็นอยู่ สภาพปัญหาต่าง ๆ ของแต่ละคน จุดแข็ง จุดอ่อน รวมทั้งรู้ความต้องการในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูแต่ละคนเพื่อให้สามารถช่วยเหลืออย่างถูกต้องกับจริตและความต้องการของครูแต่ละคนได้อย่างถูกต้อง

กัลยาณมิตรธรรม เป็นธรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องนำมาใช้ในฐานะของผู้นำที่เป็นกัลยาณมิตร เพื่อช่วยให้การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู มี ๗ ประการ ได้แก่

๑. การวางตนให้เป็นที่รักของครู ด้วยการมีเมตตา เอื้ออาทร ชวนให้ครูกล้าเข้าไปปรึกษาหารือ สอบถาม หรือศึกษาในสิ่งที่ตนเองยังไม่รู้ด้วยความสนใจและสบายใจ

๒. การวางตนให้เป็นที่เคารพของครู ด้วยการมีคุณสมบัติ มีศีลจริยวัตรอันงดงาม วางตนสมควรแก่ฐานะ ทำให้ครูมีความเชื่อถืออย่างสนิทใจว่าผู้บริหารสถานศึกษาเป็นคนจริงจัง อยู่ใกล้แล้วอบอุ่นใจ รู้ลึก ปลอดภัย และมั่นใจในความคิดของผู้บริหารสถานศึกษา

๓. การวางตนให้เป็นที่ยกย่องนับถือของครู ด้วยการเป็นผู้ที่มีปัญญา เป็นพหูสูต ทรงภูมิปัญญาอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในด้านการจัดการเรียนการสอนจนสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ครูได้ ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวจะช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้นกับครูและทำให้ครูพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของตนให้ดียิ่งขึ้น

๔. ต้องเป็นผู้ที่มีวาทศิลป์ ด้วยการเป็นผู้ที่มีศิลปะในการพูด ในการให้คำแนะนำ รู้ว่าควรพูดอย่างไรจึงจะได้ผล พูดอย่างไรจึงจะสอดคล้องกับจริตของครูแต่ละคน พูดอย่างไรจึงจะทำให้เรื่องที่พูดแจ่มกระจ่างสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ฟัง รวมทั้งรู้ว่าเมื่อใดควรพูดหรือไม่ควรพูด

๕. ต้องเป็นผู้ฟังอย่างลึกซึ้ง ด้วยการเป็นผู้ที่มีความอดทนในการรับฟังที่เป็นเลิศ ฟังด้วยจิตใจที่สงบ เยือกเย็นด้วยความรู้สึกที่ว่า คำพูดของแต่ละคนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญควรแก่การโน้มใจรับฟังด้วยความเคารพในสิ่งที่ผู้พูดต้องการจะพูด ยินดีที่จะรับฟังทัศนะที่แตกต่างหลากหลาย โดยไม่แสดงการต่อต้าน ฉุนเฉียว โกรธเคือง และไม่เห็นว่า เป็นสิ่งที่ด้อยค่าหรือไม่ควรแก่การรับฟัง

๖. ต้องเป็นผู้ที่สามารถอธิบายความต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง ด้วยการเป็นผู้ที่มีความรอบรู้อย่างสุขุม ลุ่มลึก และต้องเป็นผู้ที่สามารถอธิบายขยายความในเรื่องที่ลึกซึ้งให้เข้าใจง่าย และเรื่องที่เป็นนามธรรม ให้เป็นรูปธรรม พร้อมทั้งสามารถอธิบายเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นเรื่องปกติธรรมกับเรื่องที่สลับซับซ้อนได้อย่างเป็นระบบ ไม่ทำให้สับสนหรือเกิดความเข้าใจ ไขว้เขว

๗. ต้องไม่ชักนำครูไปในทางที่ผิด ด้วยการที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้ที่เปี่ยมด้วยวิจรรณญาณและความปรารถนาดีต่อครู ต้องการให้ครูได้รับแต่สิ่งที่ดีงามโดยส่วนเดียว

บทสรุป

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษามีอิทธิพลต่อคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของครู ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้ภาวะผู้นำในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูโดยการสร้างแรงบันดาลใจให้ครูได้พัฒนาการจัดการเรียนการสอนของตนให้มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่องเพื่อผู้เรียนจะได้เรียนรู้อย่างมีคุณภาพตามมาด้วย ภาวะผู้นำที่ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำมาใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู คือ ภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้า ซึ่งภาวะผู้นำดังกล่าวมีลักษณะที่สำคัญคือ พระพุทธเจ้าทรงตั้งจุดหมายในการนำมวลมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์ อันเป็นเป้าหมายที่เป็นไปเพื่อ ประโยชน์ของผู้อื่น คือ มวลมนุษย์เองไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของพระพุทธเจ้า และเมื่อพระพุทธเจ้าทรงกำหนดจุดหมายในการทำแล้ว ทรงทำหน้าที่ในการนำมวลมนุษย์ไปสู่จุดหมายในลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตรของมวลมนุษย์ด้วยการเป็นผู้ชี้ทางให้มนุษย์เดินทางไปสู่จุดหมายโดยทางที่พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้มนุษย์เดินนั้นเป็นทางที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง และทดลองเดินตามทางดังกล่าวจนพ้นจากความทุกข์ได้จริง พระพุทธเจ้าทรงใช้พลังศรัทธาเป็นเครื่องช่วยในการนำที่สำคัญทั้งพลังศรัทธาที่พระพุทธเจ้ามีต่อมวลมนุษย์และพลังศรัทธาที่มวลมนุษย์มีต่อพระพุทธเจ้า และในฐานะของผู้นำที่เป็นกัลยาณมิตรของมวลมนุษย์ พระพุทธเจ้าทรงทำหน้าที่ด้วยการช่วยให้มวลมนุษย์ได้ศึกษา เรียนรู้ และฝึกฝนตนเองเพื่อให้มวลมนุษย์สามารถเดินทางตามเส้นทางที่พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เดินจนพ้นไปได้จากความทุกข์ด้วยคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของพระพุทธเจ้าคือ สัจธรรม และกัลยาณมิตร ดังนั้น ถ้าผู้บริหารสถานศึกษาจะนำเอาภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้ามาใช้เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องดำเนินการตามการนำแบบกัลยาณมิตรตามแบบพระพุทธเจ้า คือ ต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติของผู้เป็นกัลยาณมิตรก่อนเป็นเบื้องต้น ด้วยการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้นำด้านการเรียนการสอน ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านการเรียนการสอนอันเกิดจากการปฏิบัติจริงจนเป็นผลสำเร็จและพร้อมที่จะช่วยเหลือแนะนำเป็นที่ปรึกษาให้ครูได้พัฒนาการจัดการเรียนการสอนของตนให้มีประสิทธิภาพ อีกทั้งผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะกัลยาณมิตรจะต้องบ่มเพาะตนเองให้เปี่ยมด้วยคุณธรรมของกัลยาณมิตร ๒ ประการ คือ สัจธรรม และกัลยาณมิตรธรรม ซึ่งเมื่อผู้บริหารสถานศึกษาพัฒนาตนเองจนมีคุณสมบัติของกัลยาณมิตรครบถ้วนแล้ว จึงนำเอาภาวะผู้นำแบบกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธเจ้ามาใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู ด้วยการกำหนดจุดหมายในการนำที่ชัดเจน ซึ่งในที่นี้คือ การนำเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพเพื่อผลการเรียนที่ดีของนักเรียน และเมื่อกำหนดจุดหมายดังกล่าวแล้ว ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องสื่อสารให้ครูได้รับทราบถึงจุดหมายที่ผู้บริหารสถานศึกษาได้กำหนดไว้อย่างทั่วถึง พร้อมกันนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องทำหน้าที่ของกัลยาณมิตร

โดยการชี้ทางให้ครูสามารถเดินทางไปสู่จุดหมาย คือ การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ และผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องใช้พลังศรัทธาเป็นเครื่องช่วยในการนำ ทั้งพลังศรัทธาที่ผู้บริหารสถานศึกษามีต่อครู และพลังศรัทธาที่ครูมีต่อผู้บริหารสถานศึกษา รวมทั้งการทำหน้าที่ของผู้นำในฐานะกัลยาณมิตร ในการให้ความช่วยเหลือ แนะนำให้คำปรึกษาเพื่อให้ครูได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองจนสามารถทำการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพตามจุดหมายที่ตั้งไว้ด้วยคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของผู้บริหารสถานศึกษา คือ สัจจริยธรรมและกัลยาณมิตรธรรม

บรรณานุกรม

- เกรียงไกร ยิงยง. “ภาวะผู้นำแบบปรับใช้ของผู้บริหารที่ส่งผลต่อความเป็นเลิศของโรงเรียนคาทอลิก สังกัดสังฆมณฑลนครราชสีมา”. **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา**. ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙) : ๑๕๐-๑๕๑.
- บรรพต ฐิเจนทร์. “ภาวะผู้นำทางการเรียนการสอนที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา”. **วารสารศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น**. ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๑๕๔-๑๕๖.
- ประทีน พันธธา. “ภาวะผู้นำทางวิชาการกับการบริหารกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”. **วารสารบริหารการศึกษามศว**. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒๖ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๕-๖.
- ฉัฐมณฑน์ พักแย้ม. “รูปแบบภาวะผู้นำทางวิชาการที่มีประสิทธิผลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี”. **วารสารบริหารการศึกษามศว**. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒๖ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๑๓๖.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- _____ . **ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธานุภาพ ธรรมสภา, ๒๕๔๖.
- ภัทรกร วงศ์สกุล. “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับประสิทธิผลของการบริหารโรงเรียน”. **วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต**, ๒๕๕๕.
- สนธิชัย ระยับศรี. “คุณลักษณะผู้นำแบบกัลยาณมิตรของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ของครูผู้สอนโรงเรียนเครือข่าย ๕๘ สังกัดกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยบูรพา**, ๒๕๕๔.
- สมศรี พิมพ์พิพัฒน์. “การบริหารเพื่อความเป็นเลิศของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดกรุงเทพมหานคร”. **วารสารบริหารการศึกษามศว**. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒๖ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๔๕-๔๖.

เสกสรรค์ สมศรี. “การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำแบบรับใช้ของผู้บริหารสถานศึกษาคาทอลิก สังกัดสังฆมณฑลอุบลราชธานี”. วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๓๑๗.

อภิขญา พูลโภคผล และชวน ภูรังกุล. “ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัด สังฆมณฑลราชบุรี”. วารสารวิทยาลัย แสงธรรม. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๑๐๗.

อำภาพรรณ ตันตินาครกุล. “ภาวะผู้นำทางการเรียนการสอนของผู้บริหารโรงเรียนในศตวรรษที่ ๒๑”. วารสารวิจัยและพัฒนาหลักสูตรมศว. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๑๖.

Ash, R.& Persall, M. **The Principal as Chief of Learning Officer : Developing Teacher Leader**. National Association of Secondary School Principals, 2000.

Halverson, R & Dikkers, S. **Formative Leadership for Learning : Leveraging Empirical Studies of Educational Leadership for Formative Tools**, University of Wisconsin Medison, 2012.